

Rus Elçilerin Ofisinden Küresel Turizm Durağına Narmanlı Han ve Turizm-Kültürel Miras İkilemi Üzerine Görüşler

B. Selcen Coşkun

Kültürel mirasın dünya genelindeki turizm etkinlikleri için önemli kaynaklardan biri haline geldiği günümüzde, turist rotaları ziyaretçilere çoğunlukla tarihi yerleşimler veya müze ziyaretlerinden tarihi bahçe turlarına uzanan ve mirasla ilişkili kurmayı gerektiren anlar sunar. Turistler başkaları tarafından planlanıp kendilerine sunulan bu ziyaretler sırasında birtakım deneyimler yaşayıp farklı ölçeklerde anılar biriktirirler (Mourato ve Mazzanti, 2002:51; Timothy, 2011). Uzun bir süredir turizm stratejileri, ziyaretçilere, bu deneyimleri daha keyifli hale getireceğini vaat eden ziyaretçi ve kent merkezlerini odağına almış durumda (Hewison, 1991:161). Tarihi kent merkezlerinin turizm baskısı altında hızla dönüşmesi ve ekonomik kazanç elde etmek adına pazarlanması tarihi alanların içinde bulunduğu sorunlu durumlara bir yenisini daha eklemektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan bu sorunu zengin kültürel mirası ile kültür turizminin gözde rotaları arasında bulunan İstanbul'da da gözlemlemek mümkün.

Bu yazı, Kültür ve Turizm Bakanlığının ilk olarak 2021 yılı sonbaharında başlattığı ve içinde bulunduğumuz günlerde de yeniden gündeme taşınan Beyoğlu Kültür Yolu Festivali'nin bir durağı olarak işaretlenen Narmanlı Han üzerinden kültürel miras öğelerinin üstte kısaca bahsedildiği üzere turizme hizmet etmesi amacıyla birer tüketim nesnesi haline gelme durumları üzerine düşünmeye davet etmektedir. Metin, kültürel miras-turizm ikilemi ve tarihi kentlerin turizm yoluyla yenilenmesi gibi koruma disiplininin tartışmalı konuları için geliştirilen yakın tarihli teorik yaklaşımların kısaca üzerinden geçecek ve son durumunu pek çoğumuzun hayal kırıklığı ve hüsrarla karşıladığı Narmanlı Han'ın Pera/Beyoğlu tarihine yazılan hikâyelerini hatırlatarak ilerleyecektir. Her ne kadar bu anlatı yer yer siyah beyaz fotoğraflar, eski haritalar ve edebiyatçıların yapı için kaleme aldıkları küçük metinler eşliğinde ilerleyecekse de makalenin amacı bu malzemenin sunacağı nostaljik yaklaşımdan kesinlikle uzak kalmak ve "geçmişin uzak bir ülke" (Lowenthal, 1985) olmaması, aksine kültür mirasının geçmiş-

ten devralınan hikâyelerle birlikte geleceğe taşınacak bir varlık olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktır.

Mirasın Turizm Yoluyla Metalaşması

Tarihi kentsel alanlar, 1960'lardan itibaren bir başlık olarak kültürel miras koruma alanında giderek daha fazla önemsenen; 20. yüzyılın son çeyreğinden bu yana ise, kamusal politikaların üzerinde önemle durduğu konulardan biri haline gelmiştir. Kentsel planlamanın bir parçası olarak yapıyı çevrenin korunmasına dair ilkeleri ve bu alandaki çalışmalarda takip edilmesi gerekli yöntemleri belirlemeyi amaçlayan Amsterdam Bildirgesi (Avrupa Konseyi, 1975), vatandaşları karar alma süreçlerine aktif katılmaya davet eden erken tarihli belgeler arasındadır. Bildirgenin oluşumunu hazırlayan Avrupa Mimari Miras Yılı etkinlikleri, yerel yönetimlere tarihi çevrelerin korunması alanında sorumluluk kazandıran umut verici bir adım olmuştur (Pendlebury, 2006).

Avrupa Konseyini takiben UNESCO'nun Nairobi Toplantısı'nın (1976) karar metni olan Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler de, benzer şekilde, tarihi alanların çağdaş yaşama adaptasyonlarında kullanılacak yöntemlerin yaşayanların miras alanla kurdukları doğal ilişkiyi zedelemeyecek biçimde kurulması gerektiğini belirtir. Metinde, tarihi alanları korumaya yönelik politikaların prensip olarak, koruma alanlarında spekülasyonlu gayrimenkul değer artışına sebep olmaması gerektiğinin altı çizilmiştir. Washington Tüzüğü (ICOMOS, 1987:madde 12 ve 46), koruma alanlarında yaşayan toplulukların çıkarlarının bütüncül bir yaklaşımla gözetilmesi ve koruma müdahalelerinin sosyal dokuda kırılmalara yol açmaması gerektiğine vurgu yapar; tarihi çevrelerde uygulanacak koruma yaklaşımlarının geleneksel iş ve yaşam alışkanlıklarını bozmaması gerektiği konusuna dikkat çeker. Tarihi kentsel alanların korunması konusu üzerine hazırlanan çok daha yakın tarihli UNESCO (2011) tavsiyesi de kentsel gelişim ile koruma dengesine odaklanmaktadır. Belge, "kentsel mirasın kentlerin kalkınmasında toplumsal, kültürel ve

ekonomik bir değer” olarak tanımlanması ve korunması için konulan hedeflerin toplumsal ve ekonomik kalkınma hedefleriyle birlikte bütünleşik olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.

Tarihi kentsel alanların büyüme baskıları altındaki durumları ile ilgili çalışmaların yanında, kentlerin somut olmayan kültürel miras değerleri ile ilişkili “kentsel bellek” kavramını işleyen çalışmalar da literatürde giderek daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Huyssen (2000), 21. yüzyılın başlangıcıyla birlikte batının odağına yerleşen “bellek” çalışmalarını, kentsel mekânların tüketim yerleri olarak yeniden tanımlanmasının önünü açan neo-liberal ekonomik sisteme geçişle birlikte ortaya dökülen nostaljik duygularla ilişkilendirir. Kentler, 21. yüzyılda küresel sermayenin ilgisini çekebilmek adına, kendilerine özgü yerelliklerini ortaya çıkarma yolları aramaktadırlar. Ancak bu süreçleri yaşayan kentlerin küresel sermaye etkisiyle tektipleşmeye başladığını ve barındırdıkları tüm yerelliklerin eninde sonunda birbirine benzeyip eriyip gitmekte olduğu gözlemlenebilir.¹ Glendinning (2013:422), 1989 sonrası küreselleşen dünyada artan bir hızla, Dünya Mirası statüsündeki yerlerin veya Barselona’da Gaudi’nin; Glasgow’da Mackintosh’un yapıları örneğinde olduğu gibi, tanınmış mimari yapıtların turizmi artırmak amacıyla bilinçli olarak pazarlandığını belirtir. Devlet veya girişimci eliyle uygulanan dönüşüm stratejilerinin kentsel yenileme, arsa spekülasyonu ve mirasın ekonomik kazanç elde etmek amacıyla pazarlanması gibi birtakım hedefleri bulunmaktadır. Kültürel miras, sanayisi olmayan şehirlerin ekonomik anlamda canlanması için sosyal, mimari ve kültürel katalizör rolünü üstlenmektedir.

Türkiye’de de değişen ekonomik ve kentsel politikaların sonucu olarak turizm potansiyeli taşıyan miras alanları 1990’lardan başlayarak girişimcilerin çekim alanına girmiştir. Bu alanlar yerel ve merkezi otoriteler tarafından da kentsel yenileme için araç olarak kabul edilmektedir (Akkar Ercan, 2013). Bu noktada, mirasın pazarlanabilecek bir ürüne indirgenmesinden doğan sorunları anımsamakta fayda var. Tüm dünyada somut ve somut olmayan pek çok özelliği ile kültürel miras öğeleri miras endüstrisi tarafından turizmi teşvik stratejileri; ekonomik büyüme; kentsel ve kırsal yenileme başlıkları altında yürütülen projelerle sömürülmekte ve anlamları yok edilmektedir (Kirshenblatt, 1998; Pendlebury, 2009). Bu projelerde karar vericilerin, çoğu zaman miras öğelerin barındırdığı hikâyelerin bir kısmını baştan eledikleri ve diğer bir kısmını ise

özellikle ön plana taşıdıkları düşünüldüğünde, bunların aslında kültürel mirasın çeşitliğini bütüncül olarak yansıtmaktan uzak oldukları rahatlıkla söylenebilir (Timothy, 2011).

Turizmin kültürel mirasla kurduğu ilişkide hiç mi olumlu taraf yoktur? Turizmin tarihi çevrelerle ilişkisi, bugün de koruma disiplininin alt başlıklarından biri olarak gündemdeki yerini korumakta. Bu bağlamda, Kültürel Turizm Tüzüğü (ICOMOS, 1999) “Kültür mirasının yönetiminde önemli bir hedef olarak kültür mirasının önemini ve niçin korunması gerektiğinin ev sahibi topluluğa ve ziyaret edenlere açıklanması gerektiğini; zira, (...) o bölgede yeşermiş kültürlerle saygı gösterilmesinin elzem olduğunu” belirtir. Kültürel miras ve turizm ilişkisini değerlendiren bir diğer belgede turizm her ne kadar kültürel mirasın korunmasında araç olarak tavsiye edilse de, belge kültür varlıklarının taşıdığı turistik potansiyelin doğru değerlendirilmesi; turizmin kültür varlıkları üzerindeki etkilerinin ölçülmesi ve miras değerine sahip alanlardaki turistik faaliyetler için mutlaka yönetim ve kullanım planlarının hayata geçirilmesi gerektiğinin altını çizer (CoE, 2003).

Literatürde eleştirilen turizm ve tüketim odaklı koruma yaklaşımı, turizmin aşırılışması (*overtourism*) olgusu ile sıkı ilişki içindedir. “Miras endüstrisi”ni² ortaya çıkaran neo-liberal politikaların mekânı dönüştürücü etkisinin arttığı 21. yüzyılda (Rodwell, 2007), miras alanları gündelik yaşamın dışında itilmektedir³ (Uysal, 2005). Nitekim, Valetta İlkeleri de (ICOMOS; 2010), sadece turizm işlevi yüklenen tarihi alanların, yaşamayan yerlere dönüşüp ruhlarını kaybedecekleri konusunda uyarır ve geleneksel işlevlerin kaybının tarihi kentsel alanlar üzerindeki olası olumsuz etkilerine dikkat çeker. Valetta İlkeleri’ni takiben Tarihi Kentsel Peyzaj üzerine Tavsiye Kararı (UNESCO, 2011) ise, “küresel süreçler[in], toplumların değerlerinin üstüne çıkmakta” olduğunun altını çizerek turizm odaklı koruma yaklaşımındaki sakıncalara işaret eder (Dinçer, 2013:29-30). Koruma-turizm ilişkisi bağlamında, UIA’nın Haziran 2019’da Bakü’deki toplantısı sırasında “Tarihi Kentlerde Kitle Turizmi” başlığı altında düzenlediği forumu da hatırlamakta fayda var. Bakü Toplantısı’nın sonuç belgelerinden biri olan “Turizm ve Miras” temalı Bakü Deklarasyonu (Akış, 2019:22) bir kez daha ziyaretçi ve yerel halkların miras değerleri konusunda eğitilmelerinin önemine dikkat çekmekte ve daha sürdürülebilir ve eşitlikçi bir turizm anlayışının geliştirilmesi için çağrı yapmaktadır.

Resim 1. Tuncer Erdem’in çizimiyle Narmanlı Han (URL 1).

Narmanlı Han veya “Eski Levanten Pera’nın Güngörmüş Binası”⁴

“...sırtınızı çevirin Galata Kulesi’ne, hafif yokuştan Alman mektebinin altından kalantör yapıların arasından geçerek Evlenme Dairesi’ne çıkın, karşınıza tapınak gibi Narmanlı Han çıkacaktır.” (Dino, 1979)

İstiklal Caddesi’nin simge yapılarından birine dönüşmüş Narmanlı Han, çok katmanlı kültürel miras için verilebilecek iyi bir örnektir (Resim 1). İnşa edildiği günden bu yana farklı kültürel çevrelerden pek çok kişinin hayatlarının bir kesitine tanıklık etmiş yapıyı, kentin sosyo-kültürel çeşitliliğinin de küçük ölçekte bir yansıması olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

İstiklal Caddesi ile Müeyyet (eski İsveç) Sokağı’nın kesiştiği yapı adasında, no. 180’de konumlanan kompleks, öncesinde bu parselde bulunan (Resim 2) Rus devletine ait ahşap elçilik binasının 1831 Pera yangınında yok olması sonucu aynı işlevin sürdürülmesi amacıyla inşa edilmiştir. 1833’te inşa edildiği tespit edilen yapının mimarı bilinmemektedir (Neumeier, 2015:40).⁵ Projesinin kimi kaynaklarda İsveçli-İtalyan mimar Gaspare Fossati ile ilişkilendirildiği görülse de bu sav gerçekçi değildir.⁶ Avlu çevresine yerleştirilmiş yapılardan oluşan kompleks, Rus devletinin bugün de elçilik yapısı olarak kullandığı Rus Sefaret binasının 1845’te tamamlanmasına dek elçilik işlevini sürdürmüştür (Üsdiken, 1994; Neumeier, 2015; Ar, 2019:110) (Resim 3).

“Kağıt beyazlığında Narmanlı-Han
Ve demir parmaklı
Demir pencere
Ve bir Çarışe güzelliğinde iç avlulu
(üçgenler, koniler, silindirler)” (Berk, 1990:137).

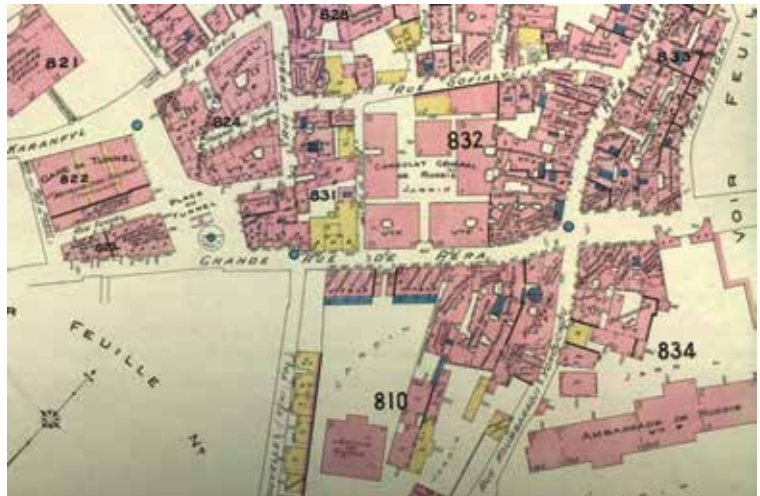
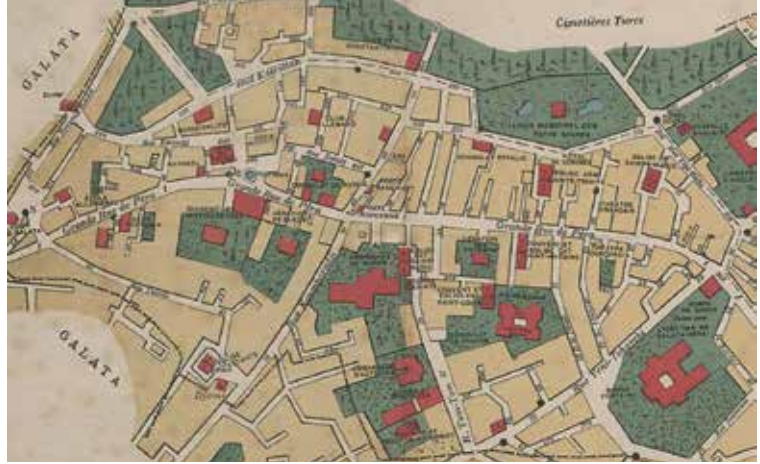
Han’ın “yapısal tarihine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme” hazırlamış olan Neumeier’in de (2015) işaret ettiği üzere, Osmanlı Döneminde yapının cephesinde kritik bir değişiklik yapılmıştır. Bugün İstanbullulara tanıdık gelen ön cephe, ilk tasarımından gelen bir öge değil; İstiklal Caddesi’ne tramvay hattı kurulurken caddenin Tünel yönünde genişletilmesiyle⁷ 20. yüzyıl başında yıkılan cephe yerine yaklaşık üç metre geri çekilmesi ile düzenlenen yeni cephe (Resim 4). Bir başka deyişle, 1910’ların ilk yarısına tarihlenen bir dönem ekidir. Nitekim, bu bilgiyi Said Naum-Duhani (2017) de paylaşmıştır. “Yalınlaştırılmış Rus Klasisizmini yansıtan” mevcut cephesiyle bugün de çevresindeki yapılardan farklılaşan (Akın, 1998, 209) Narmanlı Han, 1870 büyük Pera yangınından hasarsız kurtulabilmiş

(Yiğit, 2014; Güvenç, 2015; Neumeier, 2015:41); 1923’e kadar Rus hapishanesi⁸, postanesi⁹, konuklar için odalar ve mahkeme gibi konsolosluga ait yan işlevler¹⁰ için kullanılmaya devam etmiştir (Akıncı, 2018:243). Bu erken döneme tanıklık etmiş Naum-Duhani (2017:42, 86-89), konsolosluk binasının mahkeme ve cezaevi gibi güvenlikle ilgili birimlerinin Tünel geçidini Asmalı Mescid Sokağı’na bağlayan Sofyalı Sokağı boyunca “kale gibi duvarları” ile dizildiklerini aktarır. Elçiliğe ait hizmet birimlerinin bulunduğu dönemde Han’ın avlusunda bir

Resim 2. 1891 tarihli L'Ingénieur Godeffroy haritasında yapı (SALT Arşiv, APLGF001).

Resim 3. 1905 tarihli Goad haritası (SALT Arşiv, APLGDPEGA36).

Resim 4. Alman Mavileri’nde (1913-14) yapı ve kesilen cephesi.

Resim 5. Eski Rus elçiliği Narmanlı Han'ın cephesi, 1908-1934 (Fotoğraf: Albert Gabriel, Fonds Albert Gabriel INHA, Médiathèque de l'architecture et du patrimoine, Referans no: AG20K002704).

küçük havuzun bulunduğu ve içinde balıkların yüzdüğü rivayet edilmektedir (Kalkan, 2000).

Kompleks, 1. Dünya Savaşında Rusya ile ilişkilerin askıya alındığı dönemde bir süre boş kalmış ve kullanılmamışsa da 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında Sovyet Rusya'dan gelen mültecilerle yeniden hareketlenmiştir. Pera'da 1930'lu yıllara tanık olmuş S. Muhtar Alus (1995) ve çocukluğu bu döneme denk gelen Scognamillo (1990:143) semtteki kozmopolit havanın o yıllara dek sürdüğünü aktarırlar. 1930'ların başında komplekste Ruslar'a ait sadece Neft Syndicat ile Intourist şirketlerinin büroları kalmıştır (Üsdiken, 1994; Kalkan, 2000; Yiğit, 2014). Bu yıllara ait yukarıdaki fotoğrafın (*Resim 5*) çekildiği yıl için kayıtlarda 1908-1934 aralığı verilmektedir. Gabriel muhtemelen bu fotoğrafı yapının halen Ruslara ait olduğu son dönemde çekmiştir.

S. Muhtar Alus'un anılarını kaleme aldığı yıllarda, Narmanlı Han artık yeni sahiplerindedir. Yapı, 1933'te bir işlev değişikliğine uğrayarak isimleri İstanbul'un ünlü tüccarları arasında yer alan Avni ve Sıtkı Narmanlı kardeşlere satılmış ve Narmanlı¹¹ (Yurdu) Han olarak anılmaya başlamıştır. Tüccar kardeşler, binayı satın aldıktan sonra Eminönü'ndeki ofislerini hanın ikinci katına taşımış ve han odalarını konut, dükkân ve nispeten uygun fiyatlara dönemin sanatçılara atölye ve pansiyon olarak kiralamaya başlamışlardır (Üsdiken, 1994; URL 11) (*Resim 6*).

Narmanlı Han, 2016'daki restorasyon ile başlayan son dönüşümü öncesinde Neumeier'in de (2015) belirttiği gibi "bohem bir sığınak"tı ve bu yönüyle de somut olmayan/elle tutulmayan pek çok değeri barındırmaktaydı. Yapının şehrin kolektif hafızasında yer etmiş, yakın geçmişe tarihlenen öykülerine bakmaya başladığımızda kültür-sanat camiasında bugün artık bir kısmı seyrek, bir kısmı sıklıkla anılan farklı isimler karşımıza çıkmaya başlar.

"Bir gazete: *Jamanak* (1908, Ermenice, resimli ve küçük boy)" (Berk, 1990:137).

Narmanlı Han'ın eski sakinlerinden biri Ermenice "vakit/zaman" anlamına gelen *Jamanak* adıyla 28 Ekim 1908'de İstanbul'da kurulan ve 114 yıldır aralıksız yayın hayatını sürdürmekte olan gazete olmuştur (Dorsay, 1985; Akıncı, 2018:243). Misak ve Serkis Koçunyan kardeşlerin kurduğu gazetenin halen ailenin 4. kuşaktan çocukları tarafından yürütülmekte olduğu bilinmektedir. Çağaloğlu'ndan Tünel'in altına ve 1935'te de Narmanlı Han'da bulunan bürolarına taşınan gazete, bir süre ofis olarak burayı kullanmıştır.¹²

Narmanlı Yurdu'nun sanatçılarla kurduğu ilişki oldukça eskiye dayanmaktadır. Abidin Dino, Nurullah Berk, Zeki Izer, Elif Naci, Cemal Tollu ve Zühtü Müridoğlu'nun kurduğu D Grubu ressamı desenlerden oluşan ilk sergilerini o dönem özel galeri olmadığı için 8 Ekim 1933'te yapının giriş katında yer alan Mimoza Şapkacısı'nda açmışlardır (Dino, 1979; Yiğit, 2014; Dastarlı, 2015). Sergi, Türkiye'deki resim sanatının temsiliyeti için son derece önemli bir etkinliktir ve 1950'de Kallavi Sokak no:20'de bulunan Maya Sanat Galerisi'nin açılmasına önayak olma niteliğini taşır.

Yapı, 1940'lardan başlayarak ve özellikle 1950 ve 60'larda kültür sanat ile ilgili bir zümre için toplanma mekânı olmuştur. Türkiye'nin kültür-sanat hayatına iz bırakmış önemli isimler bu yıllarda Han'da ikamet etmiştir. Bunlardan Ahmet Hamdi Tanpınar, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Aliye Berger dışında 1930'ların sonlarında davet üzerine Türkiye'ye gelip yerleşen Macar heykeltıraş Fidzek Karoly'nin¹³ Han'ın Sofyalı Sokağı ile Müeyyet Sokağı'nın kesişimindeki üç odasında kiracı olduğu ve mekânları duvarlarda açtığı kapılar yardımıyla birleştirip atölye (dökümhane) olarak kullanmış olduğu (URL 5); Karoly'nin bitişindeki odayı ise *Ulus* gazetesinin İstanbul temsilcisi Neş'et Atay'ın kirala-dığı bilinmektedir. Bu erken dönemde Müeyyet Sokağı ile İstiklal Caddesi'nin kesiştiği noktadaki dükkânda Andrea Kitabevi'nin; onun yanında bir halıcı ile İstanbul'un ilk konfeksiyoncularından terzi Antoine Visconti'nin ve Kürkçü Sano- viç'in dükkânlarının bulunduğu ve Türk pulcu- luğunun öncü ismi Ali Nusret Pulhan'ın 1930'ların sonunda handa bir dükkân açtığı kayda geçmiştir (Üskiden, 1994; Kalkan, 2000; Alphan, 2016, Akıncı, 2018, 243) (*Resim 7*). Taner de (1984) İstiklal Caddesi cephesinde gümüşçü, antikacı, halıcı dükkânlarının olduğundan bahsederek bu bilgiyi doğrular.

Resim 6. 1932 tarihli Pervititch Haritasında İsveç Konsolosluğunun karşısında Rus Elçiliği yapıları (SALT Arşiv).

Hana ilk yerleşen kültür insanlarından Ahmet Hamdi Tanpınar, 1944'ten 1951 yılında Gümüşsuyu'ndaki dairesine taşınana kadar Narmanlı Yurdu'nda (*Resim 8*) yaşayıp üretmiştir (Moran, 2000; Yiğit, 2014; Akıncı, 2018).¹⁴ Her ne kadar bugün yerini tespit etmek imkânsızsa da asistanı Turan Alptekin'in aktardığına göre Han'ın ana kapısından girildiğinde, sağdaki blokta, zemin katta aşağıdan ikinci ya da üçüncü kapiya denk gelen bölümde sağdaki daire Tanpınar'a aittir (Celal, 2021). Tanpınar'ın dostu Moran da (2000:110-111) anılarında, yazarın kendisinin de eşzamanlı olarak üst katında yaşadığı Narmanlı Han'da bir büyük oda, bir mutfak ve banyodan oluşan mütevazı bir dairede yaşadığını ve ressam ve edebiyatçıların uğrak yeri olarak tanımlandığı daireye Bedri Rahmi, Sabahattin ve Mualla Eyüboğlu kardeşlerin, Eren Eyüboğlu'nun, Zeki Faik İzer'in, Mehmet Ali ve Adalet Cimcoz çiftinin geldiğini aktarır. Taner (1984), bu isimlere Zühtü Müridoğlu ve eşi Fikret Ürgüp'ü de ekler. Tanpınar'ın ünlü kitapları *Mahur Beste* (1944), *Beş Şehir* (1946) ve *Huzur*'u (1948-1949) buradaki odasında kaleme aldığı düşünülmektedir (Yiğit, 2014; Soydan, 2015; Gözay, 2017). Yazarın handaki varlığına yazısıyla en güzel tanıklığı yapan Taner (1984), Tanpınar'ın Han'daki dairesine olan sevgisinden; özellikle 1940'larda Beyoğlu'ndaki çeşitliliğe bir örnek oluşturacak şekilde yazarın hanın avlusunda yer alan antikacı dükkânının sahibi Süryani Misbah Muhayyeş'le (Yiğit, 2014) ilişkisinden ve dükkânda geçirdiği keyifli saatlerden bahseder.¹⁵ Bütün bu anlatılardan Narmanlı Han'da geçirdiği yılların Tanpınar'ın edebiyatçı kişiliğini besleyen ve onu üretken kılan bir dönem olduğu çıkarımını yapabiliriz. 24.1.1995'te İBB, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Narmanlı Han'daki varlığını kentlilere hatırlatmak amacıyla yapının giriş cephesine bir plaket asmıştır (*Resim 9*).

“Bir kuş: Kumru

(ve bir tarih çıkması: Öyleyse bir yüz: Aliye Berger. Uzun, güzel

Odaları arşınıyor / Keskiler, çinkolar, ölü kelebekler / Ve boy boy kalemler)

Ve iki güzel adam:

1) Ahmet Hamdi: “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”ne çalışıyor

Yavaş, sessiz

2) Bedri Rahmi: Denizleri boyuyor: Çocukluk denizlerini

Ve bir yaprak olan içini

Ve hatmilere su veriyor bir kadın / (Zerrinler, lüpenler, Kum zambakları)” (Berk, 1990:137).

İlhan Berk'in şiirinde Bedri Rahmi'nin yanı sıra bahsettiği gravür sanatçısı, ressam Aliye Berger (1903-1974) de uzun yıllar Narmanlı Han'da yaşayıp üretmiş sanatçılardandır. 1964 yılında Berger'in stüdyosunda çekilen fotoğraflar üç kadının (Aliye Berger, Eliza Day ve Ayla Erduran) beraberliğini kayıt altına alan (*Resim 10*) karelerden biridir. Eliza Day, Aliye Hanım'ın kaybettiği eşi Karl Berger'in de öğrencisi olmuş olan keman sanatçısı Ayla Erduran'ı yapının caddeye bakan balkonunda poz verirken (*Resim 11*) dondurmuştur.

Dino'nun (1979) “*Aliye Berger geceleri süpürgelere binip, neden dünya güzeli cadıca resimler çiziyordu Narmanlı atölyesinde?*” dediği Berger, şüphesiz 1950'lerde handa kaldığı dönemde buranın en renkli simalarından biri olmuştur.

Narmanlı Han'da üretmiş kültür insanlarının arasında ismi anılan ressam-şair Bedri Rahmi

Resim 7. İstiklal Caddesi'nden Narmanlı Han'a bakış, muhtemelen 1940'lı yıllar (Said Duhani, 2017:84).

Resim 8. Suat Nirven haritasında Narmanlı Yurdu (SALT Arşiv, APLSNBEY052).

Resim 9. 1990'larda Tanpınar'ın hatırasını yaşatmak amaçlı Narmanlı Han cephesine yerleştirilmiş plaket.

Resim 10. Aliye Berger, atölyesinde (SALT Arşiv, TAKAF2246001).

Resim 11. Ayla Erduran kemanyla Narmanlı Han'da balkonda, 1964 (SALT Arşiv, EDH0008001)

Resim 12. Bedri Rahmi'nin bir sergi davetiyesi (SALT Arşiv, TAKAF5943002).

Resim 13. Mimar A. Vedat Tek'in Narmanlı Han'daki ofisine ait antetli kâğıt, muhtemelen 1930-40'lar (Taha Toros Arşivi, TT637071).

Eyüboğlu'nun atölyesi (Resim 12), girişin sağındaki iki katlı dükkânlardan birinde yer almıştır¹⁶ (Kalkan, 2000). Atölye, sanatçının ölümünün (1975) ardından küçük ölçekli sergilere mekân olmuş ve bir süre daha yaşatılmaya devam etmiştir. Akıncı (2018), handa atölyesini kurarak kiracı olan diğer sanatçılar arasında Zeki Faik İzer,

Resim 14. Cem Dinlenmiş'in kaleminden Narmanlı Han (Her Şey Olur).

Nurullah Berk, Nuri İyem, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Zühtü Müridoğlu'nun isimlerini sayar. Taner (1984) ise, nüktedan bir üslupla uzun yıllar takip ettiği Narmanlı Han'ın Bedri Rahmi ve Aliye Berger dönemine denk gelen müdavimlerini “olmuş sanatçılarla henüz çiçeği burnunda çıracılar ve hevesliler, samimi sanat hayranları ya da ukala snoplar” olarak tanımlar. Bu kitlenin “sigara ve pipo tütünlerinin buğusunda, dünyanın sanat, politika, ekonomi ve sosyal konularını çözümleyen (!) coşkulu tartışmalarla belki boş, ama kendileri için hoş, yoğun ve mutlu saatler” geçirdiklerini yazar.

Narmanlı Han'a ait bir diğer hoş detay ise, Vedat Tek'in oğlu mimar A. Vedat Tek'in tespit edilemeyen bir tarihte Narmanlı Han kapı no:8, daire 2'de ofisinin olduğudur (Resim 13).

Narmanlı Han'ın 2000'lerin başına denk gelen terk edilişi öncesinde hanı canlı kılan işyerleri arasında bir noterin, abajurcu Nesimi'nin, sahaf/plakçı Deniz Pınar'a ait Deniz Kitabevi'nin¹⁷, fotokopici Şerafettin İşem'in, halı tamircisi Kadri Ürün'ün, çaycı Ali Bey'in ve hanın bekçisi Reşit Bey'in isimleri anılır (Akıncı, 2018). Deniz Pınar'la yapılan yakın tarihli bir söyleşide (Uluer, 2014) kendisinin şu sözleri dönemi gözümüzde canlandırmamıza yardımcı olur: “Narmanlı avlusu ve dükkânın hemen karşısındaki eski kuyunun başı herkesin huzur bulduğu, zaman geçirmekten çok hoşlandığı bir yerdi.” (Resim 14)

Yapı, yakın tarihlerin edebiyat ürünlerinde mekân olarak seçilmeye ve hafızalarda yaşatılmaya devam etmektedir. Nazlı Eray'ın (2017) *Büyülü Beyoğlu* isimli romanındaki karakterler geceleri Narmanlı Han'a ziyaretler yapar, Tanpınar, Bedri Rahmi ve Aliye Berger ile tanışır. Narmanlı Han müdavimlerinden Dino'nun (1979) sözleriyle bu bölümü kapatırsak: “Son bir söz: Narmanlı Han bir dikizleme kutusudur, gözlerinizi deliklere yaklaştırın, dört açın, yaman şeyler göreceksiniz”.

Venedik Tüzüğü'nde (ICOMOS, 1964:madde 7) belirtildiği gibi Narmanlı Han, “tanıklık ettiği tarihin içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası”dır. Bu yazıda yapıyla ilgili sunulmaya çalışılan detaylar, mekânın birleştirici, kucaklayıcı gücünü bize anımsatan anlatılardır. Şüphesiz Narmanlı Han'la ilgili hikâyeler bunlarla sınırlı değildir; diğerleri de keşfedilmeyi beklemektedir.

2000 Sonrasında Narmanlı Han'ın Yenilenme Süreci
İstanbul'da sadece 2006-2010 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından geliştirilmiş 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel

Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'a dayanarak 11 adet yenileme alanı ilan edilmiştir. Bunlar içinde Beyoğlu kentsel koruma alanı içinde bulunan altı mahalle (Tarlabası, Cezayir Çıkmaşı, Tophane, Galata Kulesi, Belediye ve çevresi ile Bedrettin mahallesi) de vardır. 2017 yılında bunlara Arap Camii ve Perşembe Pazarı'nı içine alan bölge de eklenmiştir. Beyoğlu'nda yasanın çıkarılmasını takiben, yerel yönetim tarafından istikrarlı biçimde belirlenen alanlarda yenileme çalışmaları için bir araç olarak (Özden, 2008) kullanılmaktadır.

Öte yandan, Özçakır, vd.'nin de (2018) belirttiği gibi, yerel otoriteler küresel eğilimlerle de paralel biçimde, özellikle son on yılda ekonomik kazanç yaratmak amacıyla kapsama alanlarında yer alan kültür varlıklarından faydalanmanın yollarını aramaktalar. Beyoğlu Belediyesi de, sorumlu olduğu alanın marka değerini kültürel etkinlikler yoluyla artırma konusunda bakanlıkla işbirliği içinde girişken politikalar yürütmektedir. İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olduğu 2010'da Beyoğlu'nun ön plana taşındığını¹⁸ belediyenin "İstanbul bir sahne, ışıklarını Beyoğlu'ndan yakıyoruz" sloganı ile anımsayabiliriz (URL 10).

Devlet kanalıyla Beyoğlu'nun tarihi alanlarının dönüştürülmeye başlanması daha eskilere dayanmaktadır. 1980'lerde Beyoğlu Belediyesi tarafından başlatılan Beyoğlu'nu Güzelleştirme Kampanyası ile o günlerde başkana göre "huzur ve güven vermeyen niteliğiyle itici hale gelmiş olan" Beyoğlu'nun eski saygınlığına kavuşturulması için uzmanlardan oluşan bir teknik ve Beyoğlu'nda işyerleri olan girişimcilerden oluşan bir uygulama komitesi örgütlenmiştir. Ancak, Başkan Haluk Öztürk Atalay'ın sözlerinden anlaşıldığı üzere, çalışmalar İstiklal Caddesi'ndeki yapıların cephelerinin temizleneceği; yolların düzenleneceği; erotik filmler gösteren sinemalara çekidüzen verileceği bir makyajın çok ötesine geçememiştir (Berkman, 1984:64). 1990 yılında başkanlığını İKSV başkanı Aydın Gün'ün üstlendiği Beyoğlu'nu Güzelleştirme ve Koruma Derneği, belediyenin açtığı yoldan ilerleyerek Beyoğlu'yla ilgili sekiz alt komitede çalışmalarda bulunmaya başlamıştır. Toplantı notlarında derneğin Narmanlı Han'la ilgilendiği ve arasında hanın da bulunduğu bir dizi "1. Derece önemli tarihi eser" in cephelerine plaket konulması ve kültür-sanat işlevi kazandırılması ile ilgili bir girişimde bulundukları anlaşılmaktadır (Özbilgen, 1990).

2001 yılında hanın %15'lik payı, Narmanlı ailesi tarafından yapıyı onararak kullanmayı isteyen Yapı Kredi Koray İnşaat'a satılmıştır. Yapının hissesini satın alan grup, binanın yıkılıp üzerine kat çıkılarak yeniden yapımını önermiştir. İhale sonucu işi alan Halil Onur Mimarlık'ın hazırladığı projede mevcuttaki iki kata fazladan üç kat ve otopark olarak kullanılmak üzere iki kat bodrum eklenecektir (*Resim 15*). Teklif, "restorasyon projesi" adı altında ilgili Koruma Bölge Kurulunun onayına sunulmuş (Neumeier, 2015) ve 2002 yılında çevre binalardaki imar hakkının bu binanın sahiplerine de tanınması gerekçesiyle onay almıştır (Kalkan, 2000; URL 6; URL 11). Han için önerilen proje, sivil toplum örgütlerinin itirazıyla karşılanmış, konu mahkemeye taşınmış, itirazların da etkisiyle yürütmeyi durdurma kararı çıkmış ve uygulama hayata geçirilmemiştir (URL 12).¹⁹

Koray İnşaat'ın teklifinin hayata geçirilemediğini gören hanın varisleri 2008 yılında şirkete dava açarak hisselerini geri almışlardır (Kalkan, 2000). Narmanlı Han'ın bugünkü dönüşümünün önünü açacak süreç ise yine Han'ın varisleri tarafından başlatılacaktır. Yapı grubu, Ocak 2014'te tekstil işi yapan bir firmaya satılmış (*Resim 16*) ve yapının yenilenmesi için hazırlanan proje 15.06.2015'te alınan karar ile İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanmıştır (*Resim 15*) (İSMD; URL 8; URL 11). Süreçte yapı kompleksinin tescili ile ilgili bir değişikliğe gidilmiş ve daha önce tümü 1. derece kültür varlığı olarak tescillenmiş yapının ön cephesi 1. derece²⁰, arka kısımları ise 2. derece olacak

Resim 15. 2000 yılında Narmanlı Han için yapılan yenileme teklifi çizimi (Kalkan, 2000).

Resim 16. 2013 yılında Narmanlı Han'ın giriş cephesi (URL 5).

şekilde revize edilmiştir (URL 9). Sadece fiziksel dokusunun barındırdığı belge değeri ve Beyoğlu'ndaki en eski yapılardan biri olmasıyla tarihi değeri ile bile rahatlıkla 1. dereceden koruma altına alınması gereken bu çok katmanlı mirasın bu şekilde parçalı bir anlayışla değerlendirilmesi kabul edilemez. Bu noktada, ne yazık ki, kurumların da alet edildiği bir art niyetten bahsetmemek imkânsız.

Proje, 16.06.2015 tarihinde İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanınca 19 Ocak 2016'da kamuoyundan gelen tepkilere rağmen restorasyon için ilk çalışmalara başlanır (*Resim 17*). Restorasyon uygulamasına başlanmasıyla

Resim 17. Hanın restorasyon öncesi durumunu belgeleyen bir fotoğraf (Doğan, 2017).

Resim 18. Beyoğlu Kent Savunması protestosu, Ocak 2016 (*Yeşil Gazete* haberi, 25.01.2016).

Resim 19. Yapının restorasyon için kapatılmış cephesi (Neumeier, 2014:36).

Resim 20. Yapım aşamasında avludan görünüş.

birlikte Beyoğlu Kent Savunması, Narmanlı Han için büyük çaplı bir protesto (Kibrit Film, 2016) gerçekleştirir ve handa restorasyon adı altında yürütülmek istenen ruhsuz yıkım projesinin durdurulmasını; yapının bütünüyle kamulaştırılmasını ve odalarının eskiden olduğu gibi sahaflara, prova yapmak için bağımsız tiyatro gruplarına, stüdyo arayan müzisyenlere ve resim atölyesi olarak resamlara kiralanmasını talep eder (URL 8) (*Resim 18*). Ancak, kamudan gelen bu haklı taleplere rağmen (URL 9) projenin çizgisi değiştirilmez ve Narmanlı Han, iki yıllık restorasyon sürecinin ardından Temmuz 2018'de yeme-içme işlevlerinin ağırlıklı olduğu bir işlevle yeniden kullanıma açılır (*Resim 19*, *Resim 20*).

Narmanlı Han'la ilgili dönüşüme karşı direnişler, 2000'lerin başında Cihangir Güzelleştirme Derneği; 2010'larda ise Beyoğlu Kent Savunması'nın baş sırada olduğu sivil toplum örgütleri tarafından sahiplenilmiştir. *Cihangir Postası*'nın (Anonim, 2004) haberine göre han o yıllarda Beyoğlu ile ilgili çalışan STK'ların önemli ve öncelikli buldukları sorunlu miras alanlarının başında gelmektedir. Yakın tarihli Emek Sineması mücadelesi ile benzerlikler taşıyan karşı koyuşlar, toplumda dayanışma yaratması ve kentlinin önemli bulduğu bir miras alanının korunması için çaba harcaması özelinde (Kibrit Film, 2016) son derece kıymetlidir. Faro Sözleşmesi'nde (Avrupa Konseyi, 2005) vurgulandığı gibi, herkesin, bireysel veya topluluklar halinde, kendine ait hissettiği kültür mirasının korunması ile ilgili süreçlerde söz sahibi olma hakkı vardır.

Ne yazık ki, restorasyon sonrasında yapının; koruma disiplininin üstünde en fazla durup önemseydiği değer gruplarından biri olan özgünlük değerini yitirmiş olduğunu görüyoruz. *Resim 17*'deki görüntüsü ile karşılaştırıldığında açıkça görüleceği gibi (*Resim 22*) hanın üst örtüsü bu katta bir teras elde etmek amacıyla değiştirilmiştir. Yenilemede tercih edilen malzeme ve detayların çevrede herhangi bir yeni yapıda karşılaşılanlardan hiçbir farkı olmadığını ve bu özensizliğin ayrıca hüsrân ve hayal kırıklığı yarattığını belirtmeliyiz. Yapı yeniden yapım sürecinde uygulanan ağır müdahaleler sonucu özgün tasarımında olmayan bir görüntüye bürünmüştür. Restorasyon sırasında yapının avlusundaki ağaçların sökülmesiyle, yıllarca kullanıcıları tarafından beğeniyle karşılanan avlunun yeşil ve huzurlu atmosferi de tarihe karışmıştır. Bugün, Ahunbay (Doğan, 2017; URL

7) ve Pekol'un (Altay, 2019) belirttikleri gibi "Narmanlı Han başka bir yapıya dönüşmüş durumda"dır; "eskisini şekilsel olarak anımsatan boş bir kabuktur ve "eski hâline döndürülmesi mümkün değil"dir (Resim 23).

Değerlendirme

Narmanlı Han, Beyoğlu'nda, İstanbul'un kültür hayatında iz bırakmış, önemli ilişkilere tanık olmuş bir yapıdır. Özellikle 1940-70 arasında şehrin kültür insanlarının bir araya geldiği bir dergâh olmasıyla nadirlik değeri taşır. Beyoğlu'nda pek az yapı kültür hayatımızda bu derece yer edinmiştir.

Adanalı (2021) ve Pekol'un da (Altay, 2019) vurguladıkları gibi çok katmanlı semtin çok kimlikli bir yapısı olan Narmanlı Han'ın renkli geçmişinin günümüzde tekdüze, sadece pazarlanacak bir metaya dönüşmüş olması yapıya yapılan bir haksızlık, şehrin kültürel mirasına ihanettir. Kentsel/toplumsal bir "bellek mekânı" (URL 8) olan yapının bilgisinin asıl sahipleri olan kentliye ulaşmasının önü kapatılmış; yapı, ticari kaygıların şekillendirdiği bir tüketim nesnesine dönüştürülmüştür. Sanat, edebiyat, mimari gibi "ince" sanatlarla olan bağlantılarının açığa çıkarılıp sergileneceği çok daha derinlikli bir sunumu hak eden yapıya, onarım sonrasında maalesef sadece küresel sermaye tarafından çizilen turist rotasında bir durak olma rolü biçilmiştir. Yeme-içme mekânlarının arasına yerleştirilmiş geçmişten karakterlere ait heykeller bu sevimsizliği pekiştirir vaziyettedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sonbahar ve ilkbahar sonu olarak iki ayaklı düzenlenen etkinliğin aslında yerli/yabancı turiste hoş vakit geçirtmek için geçmişimizin parçalarını oluşturan yapıların pazarlanması yoluyla Beyoğlu'ndaki rant-odaklı dönüşüme hizmet ettiği aşıkardır. İnci'nin de (Altay, 2019) belirttiği gibi, Narmanlı Han'ın artık Beyoğlu'nun kültürel hayatına katılma potansiyeli kalmamıştır. Öte yandan, bir başka problemlili durum da unutuyla ilişkilidir. Türkün'ün de (Taylan, 2021) vurguladığı gibi Beyoğlu, kurulduğu günden bu yana "farklı etnik ve dinsel grupların" ve "farklı sınıfsal konumdaki kişilerin" yan yana gelmesiyle sürprizli ve çekici bir şehreye bürünmüştür; bu grup ve kişilerin mekânlarla bağlantılı çok sayıda hikâyesini barındırır. Hikâyeleriyle Beyoğlu'nun zenginliklerinden biri olan Narmanlı Han'ın restorasyon sonrasındaki hali, kentsel belleği zedelemekte ve toplumsal unutmaya süreçlerini hızlandırmaktadır.

Resim 21. Çatının özgün detaylarının kaybolduğunu gösteren bir görsel (Mayıs, 2022).

Resim 22. Narmanlı Han'ın Beyoğlu Kültür Yolu festivali rotasına dahil edilmesi (Fotoğraf: B. S. Coşkun, Haziran 2022).

Kültür turizmi aracılığıyla dönüşen ve metalaşan miras alanlarına verilecek örnekler arasında ilk sıralarda Londra'daki *Covent Garden*²¹ bulunur. 1970'lerde çevresindeki mahallede yaşayan işçi sınıfı tarafından yıkımı ve dönüşümüne karşı verilen başarılı mücadeleyle hatırlanan bu ünlü alan, konumu itibarıyla zaman içinde ekonomik baskılara direnemeyip turistik bir alana dönüşmüştür. *Covent Garden*'ın bugünkü hali (Resim 24) ile Narmanlı Han'ın dönüşümü benzerlikler taşır. *Covent Garden*, içinde yer alan çok sayıda yeme-içme ve alışveriş mekânının yanında, Narmanlı Han'da dönüşüm sonrası açılan İllüzyon

Resim 23. Narmanlı Han, restorasyon sonrası (Fotoğraf: B. S. Coşkun, Mart 2022).

Resim 24. Covent Garden "Londra'nın açık hava mahallesi" olarak sunulur (Covent Garden resmi web sitesinden).

Müzesi gibi bağlamından kopuk bir Harry Potter Fotoğraf Sergisi'ni de bünyesinde barındırır. Urry'nin (1999) "gereksiz deneyim" olarak tanımladığı kısa süreli eğlenceli anlar yaşatmayı vaat eden sergi, ziyaretçilerine yılın çeşitli dönemlerinde düzenlenen tematik festival, kutlama gibi etkinlikler sunarak tüketim kültürünü canlı tutar.

Bu noktada, Bilge İmamoğlu'nun (2006) şu tespiti hatırlanabilir: "Hiçbir ulus, kent ya da birey, tarihini beğenmeyerek yok sayma ve yerine gündelik heveslerin ürettiği kurgular monte etme hakkına sahip değildir" ve aslında "tarihin maddeye sinmiş anlatısı, kelimelerin söylediğinden çok daha güçlüdür." İşte tam da bu yüzden, her ne kadar özel mülkiyette bir yapı da olsa, Narmanlı Han'ın katılımcı bir yaklaşımla korunması gerekirdi. Bu yazıda kısaca değinilmeye çalışılan hikâyelerin okunur kılınacağı bir koruma projesi, yapının sürdürülebilir korunmasına katkıda bulunabilirdi ve muhtemelen böyle bir proje hayata geçirilebilseydi, Narmanlı Han'ın geçmişine tanık olmamış genç nesillere mekâna sinmiş bu hikâyeler yardımıyla edebiyat, sanat, dostluk, dayanışma ve üretim gibi temaları anlatabilmemiz daha kolaylaşabilirdi.

Yazıyı Beyoğlu'nda yaşamış ve üretmiş kadınların hikâyelerini gün ışığına kavuşturmaya çalışan Cins Adımlar inisiyatifinin (SU Gender) 2022'nin Mart ayında gerçekleştirdiği hafıza yürüyüşü sırasında duraklardan biri olarak belirlendiği Narmanlı Han'ın önündeki şu sözleri ile biraz olsun umutlu bitirmeyi arzu ediyorum: "Hafıza, başka bir mücadele alanıdır. Bu mücadele devam ediyor." ■

B. Selcen Coşkun, Doç. Dr., MSGSÜ Mimarlık Bölümü

Notlar:

1. Nitekim, 1980'lerin postmodern dünyasıyla ilgili detaylı incelemesinde Gürbilek de (2014), bu dönemin sloganı haline gelen "hız-yenilik-tüketim" olgularının kültürel değerler üzerindeki etkilerine değinir ve geçmişin imgelerinin tarihsel bağlamlarından arındırılarak yalnızca birer seyir/tüketim nesnelerine dönüştürüldüğüne işaret eder.

2. "Mirasın endüstrileşmesi, en basit anlamı ile, mirasın turizm bağlamında bir araç olarak tüketilmek üzere bir 'ürün' gibi yeniden üretilmesini teşvik eden endüstri olarak tanımlanabilir." (Hewison, 1991; Günay, 2016)
3. Rodwell'e (2007) göre bu yaklaşımı benimseyenler arasında sadece özel sektör değil, yazarın ülkesindeki etkin koruma örgütleri *English Heritage* ve *Historic Scotland* gibi devlet kurumları da vardır.
4. Haldun Taner (1984) çok iyi bildiği Narmanlı Han için tırnak içindeki bu benzetmeyi kullanmıştır.
5. Neumeier (2015), çalışmasında bu tarihleme için Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv belgelerine başvurmuştur. Kendisinden önceki çalışmalarda (Üskiden, 2002 ve Duhanı, 2017:86 gibi) yapının yapım tarihi için 1831 yılı verilmektedir, ancak okumakta olduğunuz bu makalede daha güvenilir bir kaynağa dayandırılmasından ötürü Neumeier'in tarihlemesi referans alınmıştır.
6. Gaspere Fossati, İstiklal Caddesi üzerinde bugün de ayakta olan Rus Büyükelçilik binasını, Rusya'da kaldığı yıllarda (1837) tasarlamış ve binanın 1838'de başlayan inşası için İstanbul'a gelmiştir (Can, 1993a; Can, 1993b; Özlü, 2015).
7. 1913-1914 tarihli Alman Mavileri'nde tramvay hattının inşası nedeniyle caddenin genişletildiği takip edilebilir.
8. Neumeier (2015:40), hanın Osmanlı toprakları içinde suç işlemiş olan Rus vatandaşlar için hapisane olarak kullanımının muhtemelen 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlamış olduğunu yazar.
9. 1870 büyük yangın öncesi Pera'yı ziyaret eden Yunanlı yazar Skarlatos Vizantios'un 1862'de yayımlanan kitabında "...Yolun solunda eskiden Rus Sefareti'nin bulunduğu yerde şimdi posta binası vardır" satırlarına rastlanır (Türker, 2016:15).
10. Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemindeki çoklu yapı sebebiyle, bu dönemde İngiliz ve Fransızlara olduğu gibi Ruslara da kendi mahkemelerini ve hapishanelerini oluşturma imtiyazı verilmiştir (Yiğit, 2014).
11. Erzurum'un Narman ilçesinden gelen Avni ve Sıtkı kardeşler soyadlarını memleketlerinin isminden almışlardır (Yiğit, 2014).
12. 100. yılını 2008-2013 arasına yayılan bir dizi etkinlik kutlamış olan gazetenin çalışma ofisi bugün Feriköy'dedir (Dorsay, 1993:109-110; Anonim, 2012; Akıncı, 2018:243, URL 3).
13. Bazı kaynaklarda Karol olarak geçer.
14. Yazarın hanın avlusundaki çiçek tarhları ve mor salkımlar bulunan bahçeyi çok sevdiği bilinmektedir (Taner, 1984; Celal, 2021).
15. Özdemir (Yiğit, 2014), Tanpınar'ın *Huzur* romanının Bedesten bölümünde yazarın bu dükkânda geçirdiği zamanlardan izler olduğunu belirtir.
16. Taner (1984), Bedri Rahmi'nin atölyesinin Tanpınar'ın boşalttığı dairesi olduğunu not düşer.
17. İstanbul'un alt/karşı kültürlerinin bir nevi kalesi olarak kabul görmüş Deniz Kitabevi de farklı yerlerde barınmış ve bunlardan en uzun süreli Narmanlı Han'daki 8 metrekarelik dükkân olmuştur (Uluç, 2014).
18. 2010 etkinlikleri kapsamında Beyoğlu Belediyesi tarafından başlatılan "Kültürlerarası Sanat Diyalogları Günleri" başlıklı etkinlik her yıl tekrarlanarak devam etmektedir.
19. İnsan Yerleşimleri Derneği, Ada Dostları Derneği, Akatlar Semt Girişimi, Cihangir Güzelleştirme Derneği, Rumelihisarlılar Derneği itirazı mahkemeye taşıyan sivil örgütlenmenin bileşenleri olmuşlardır (URL 12).
20. Bu noktada restorasyona "1. derece koruma altına alınmış duvarlardan karot alınarak" başlandığını da üzülmek hatırlamak gerekir (URL 8).
21. *Covent Garden*, 16. yüzyılda Westminster Katedrali'ne bağlı, keşişlerin sebze yetiştirdikleri bostanları tanımlayan, "keşiş bostanı" anlamındaki *convent garden* ifadesinden günümüze bozularak ulaşmış bir isimdir. Alanın 1970'lerin ikinci yarısına kadar meyve sebze satışı yapılan bir hal olarak Londralıların hafızasında yerini koruduğu söylenebilir (URL 2).

Kaynakça:

- Adanalı, Y. (2021) “Beyoğlu Kültür Yolu’nda Ne var? Ne Yok?”, *Kültürel Miras ve Koruma: Kim İçin? Ne İçin?*, B. Altınsay, A. Aksoy (programcılar), *Açık Radyo*, 15.11.2021: <https://acikradyo.com.tr/podcast/231259> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Altay, E. (2019) “Ortak Hafızada Açılan Bir Yara: Narmanlı Han”, *Sivil Sayfalar*, 8 Temmuz 2019: <https://www.sivilsayfalar.org/2019/07/08/ortak-hafizada-acilan-bir-yara-narmanli-han/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Akın, N. (1998) *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*, Literatür Yayınları, İstanbul.
- Akıncı, T. (2018) *Beyoğlu; Yapılar, mekânlar, İnsanlar (1831-1923)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Akış, T. (2019) “UIA Bakı’den Notlar”, *Mimarlık*, 408, s. 22.
- Akkar Ercan, M. (2013) “Urban regeneration and sustainable community development in historic neighborhoods of Istanbul”, *The Routledge Companion to Urban Regeneration*, Ed.: M.E. Leary ve J. McCarthy, s.443-454, Routledge, London.
- Alphan, M. (2016) “Narmanlı Han’ı korumak kamusal bir sorumluluk”, *Hürriyet*, 28 Ocak 2016: <https://kuze-yormanlari.org/2016/01/28/narmanli-hani-korumak-kamusal-bir-sorumluluk/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Alus, S. M. (1995) *İstanbul Kazan Ben Keççe*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Anonim (2004) “Beyoğlu’nda STK’lar harıl harıl çalışıyor”, *Cihangir Postası*, 22, s.3.
- Anonim (2012) “Dünyanın en eski azınlık gazetesi Jamanak 105 yaşında”, *Cumhuriyet*, 17 Aralık: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunyanin-en-eski-azinlik-gazetesi-jamanak-105-yasinda-391122> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Ar, B. (2019) “İşgal İstanbul’unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak”, *YILLIK: Annual of Istanbul Studies* 1 (2019), s.101-122.
- Avrupa Konseyi (1975) *Amsterdam Bildirgesi*: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Avrupa Konseyi (2005) *Kültürel Mirasın Toplum için Değeri hakkında Çerçeve Sözleşme* (Faro Bildirgesi).
- Berk, İ. (1990) *Pera*, Adam Yayınları, İstanbul.
- Berkman, B. (1984) “Haluk Öztürk Atalay ile Röportaj”, *Milliyet Sanat*, 97/1, s.64.
- Can, C. (1993a) *İstanbul’da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları*, yayınlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Can, C. (1993b) “Fossati Gaspard Trajano”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 2, s.326-327, Tarih Vakfı, İstanbul.
- Celal, M. (2021) “Tanpınar’ın evinden Tanpınar sergisine bakmak!”, *Edebiyat Haber*, 16.06.2021: <https://www.edebiyathaber.net/tanpinarin-evinden-tanpinar-sergisine-bakmak-metin-celal/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- CoE (2003) *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the promotion of tourism to foster the cultural heritage as a factor for sustainable development*: <https://rm.coe.int/16805e115f> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Dastarlı, E. (2015) “Bir Varoluş Hikâyesi: Türk Resminde İstanbul – İstanbul’da Türk Resmi”, *Antik Çağ’dan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi*, Cilt 7, İBB Kültür A.Ş. Yayınları.
- Diğer, İ. (2013) “Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: ‘Tarihi Kentsel Peyzaj’ Kavramının Sunduğu Olanaklar”, *ICONARP*, Cilt: 1, Sayı: 1, s.22-40. http://www.yapi.com.tr/haberler/beyoglunun-simgelerinden-biri-daha-satildi_116181.html
- Dino, A. (1979) “İ. Berk dün şair donuna girmişti, bu kez dolaysız imgeler yaratıp ikizleşiyor, ressam kesiliyor”, *Milliyet Sanat*, 16 Nisan 1979, Sayı: 319.
- Doğan, R. (2017) “Narmanlı Han’ın ‘yeni hâli’ hakkında taraflar ne diyor?”, 14 Eylül 2017, *Journo*: <https://journos.com.tr/narmanli-han-yeni-hali-taraflar> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Dorsay, A. (1985) “Beyoğlu, Beyoğlu -4-, Güzellik ve Terkedilmişlik Yanyana”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat.
- Dorsay, A. (1993) *Benim Beyoğlum*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Emen, İ. (2016) “İşte Narmanlı Han’ın son hali”, *Radikal*, 2 Mart: Erişim yeri: <http://www.radikal.com.tr/hayat/iste-narmanli-hanin-son-hali-1521040/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Eray, N. (2017) *Büyülü Beyoğlu*, Everest Yayınları, İstanbul.
- Gözay, S. (2017) “Narmanlı ve Tanpınar”, Konuklar: Handan İnci, Umut Mete Soydan, Popüler Programı, *Medyascope TV*, 27 Eylül: <https://www.youtube.com/watch?v=F7VBQvHBv00> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Gürbilek, Nurdan (2014) *Vitrinde Yaşamak: 1980’lerin Kültürel İklimi*, Metis, İstanbul.
- Günay, Z. (2016) “Miraslaştırmak anma ve karartarak pazarlama üzerine”, *Mimar:ist*, Sayı: 56, s.50-54.
- Hewison, R. (1987) *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*, Methuen Publishing.
- Hewison, R. (1991) *Commerce and Culture: Crosscurrents of National Culture, in Enterprise and Heritage*, Eds.: J. Corner & S. Harvey, Routledge, London, s.162-177.
- Huyssen, A. (2000) “Present Pasts: Media, Politics, Amnesia”, *Public Culture*, 12(1), s.21-38: <https://www.muse.jhu.edu/article/26184> (Erişim tarihi: 3.3.2022).
- Glendinning, M. (2013) *The Conservation Movement: A History of Architectural Preservation Antiquity to Modernity*, Routledge, London.
- Gümüş, K. (2018) “İtiraz Mimari Bir Eleştiri Biçimi Olabilir Mi?”, *XXI*, Aralık 2017-Ocak 2018: <https://xxi.com.tr/i/itiraz-mimari-bir-elestiri-bicimi-olabilir-mi> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- ICOMOS (1999) *Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü*: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0300983001536913522.pdf (Erişim tarihi: 10.6.2022).
- ICOMOS (2011) *Tarihi Kent ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi İçin Valetta İlkeleri*, Çev.: Zeynep Ahunbay: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf (Erişim tarihi: 6.6.2022).
- İmamoglu, B. (2006) “Ankara’da İyi Şeyler Olmuyor: Tehlike Altındaki Cumhuriyet Dönemi Yapıları”, *Mimarlık*, 331, Eylül Ekim 2006.
- İstanbul SMD, “Narmanlı Han”: <https://megaprojeleristanbul.com/#narmanli-han> (Erişim tarihi: 5.5.2022).
- Kibrit Film (2016) “Narmanlı Han”, Çekim ve kurgu: İmre Azem, 24.01.2016: <https://vimeo.com/153052512> (Erişim tarihi: 5.6.2022).
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998) *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage*, University of California Press, Berkeley.
- Kalkan, E. (2000) “Narmanlı Han’a Kat Ekleniyor”, *Hürriyet*, 12 Aralık.
- Lowenthal (1985) *The Past is a Foreign Country*, Cambridge University Press.
- Markevičienė, J. (2011) “Protection of human rights to the city and preservation of historic urban landscapes: ways to coherence”, *Journal of Architecture and Urbanism*, 35(4), s.301-309: <https://doi.org/10.3846/jpa.2011.32>
- Moran, T. (2000) *Dün Bugün*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mourato S. ve Mazzanti, M. (2002) “Economic Valuation of Cultural Heritage: Evidence and Prospects” (ed.) De la Torre, M., *Assessing the Values of Cultural Heritage: Research Report*. Getty Conservation Institute, Los Angeles, s.51-76
- Neumeier, E. (2015) “Geçmişin Dokusu, Gelecek için Sorular: Narmanlı Han”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 264, Aralık, s.36-42.

- Naum-Duhani, S. (2017) *Eski İnsanlar Eski Evler 19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası*, s.86-89.
- Özbilgen, F. (1990) "Ve İnsanlar- Beyoğlu Sonbahara Hazırlanıyor", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs.
- Özden, P. P. (2008) "An opportunity missed in tourism led regeneration: Sulukule", *Sustainable Tourism III. UK*, Der.: Pineda, F. D. ve Brebbia, C. A., Wessex Institute of Technology.
- Özlu, N. (2015) "Fossati Biraderler", *Türk Mimarisine İz Bırakanlar*, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları, s.61-76.
- Pendlebury, J. (2006) *Conservation in the Age of Consensus*, Routledge, London.
- Rodwell, D. (2007) *Conservation and Sustainability in Historic Cities*, Blackwell, London.
- Scognamiglio, G. (1990) *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Soydan, U. M. (2015) "Narmanlı Han Belgeseli Fragman-Ahmet Hamdi Tanpınar", Handan İnci: <https://www.youtube.com/watch?v=tilexbQ10RU&t=2s> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- SU Gender, "Cins Adımlar: Toplumsal Cinsiyet ve Hafıza Yürüyüşleri": <https://tinyurl.com/2xm2yuwa> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Taner, H. (1980) "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın En Bereketli Yılları Narmanlı Yurdu'ndaki Bekar Odasında Geçti", *Milliyet Sanat*, Sayı: 14, 15 Aralık, s.26-28.
- Taylan, U. (2021) "Asuman Türkün ile Röportaj, A. 'Beyoğlu'nun korunması gereken en önemli özelliği çeşitliliktir", *Hürriyet Pazar*, 26 Eylül.
- Timothy, D. (2011) *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*, Channel View Publications.
- Türker, O. (2016) *Pera'dan Beyoğlu'na, İstanbul'un Levanten ve Azınlık Semtinin Hikâyesi*, Sel Yayıncılık.
- Üsdiken, B. (1994) "Narmanlı Han", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 6, s.47-48, Tarih Vakfı, İstanbul.
- UNESCO (2011) *Recommendation on the Historic Urban Landscape*: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf> (Erişim tarihi: 10.6.2022).

- UNESCO (1976) *Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler*: <https://www.icomos.org/publications/93towns7o.pdf> (Erişim tarihi: 10.6.2022).
- Urry, J. (1999) *Mekânları Tüketmek*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Uluer, U. (2014) "Tozlanmış Hazinelerin Mabedleri ve Fanzinler – Deniz Kitabevi D-TONE", *Sinematik Yeşilçam*: <https://sinematikyesilcam.com/2014/06/tozlanmis-hazinelerin-mabedleri-ve-fanzinler-deniz-kitabevi/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Uysal, Y. (2005) "Tarihi ve Doğal Çevrede 'Turizm': Koruma Amaç mı, Araç mı?", *Mimar.ist*, Sayı: 17, s.36-38,
- UIA (2019) *Baku Declaration: Keys to Safeguarding Heritage in the Age of Mass Tourism*: <https://tinyurl.com/39t8jh3d> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- Yiğit, E. (2014) "Narmanlı Han üzerine Cengiz Özdemir ile Röportaj, Huzurun ve Huzursuzluğun Mekânı", *Mesele*, Sayı: 87.
- URL 1: Tuncer Erdem, Narmanlı Han: <https://www.flickr.com/photos/132955552@N08/18295251488> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 2: "A short history of Covent Garden- 400 Years of History | Covent Garden Memories": http://www.coventgardenmemories.org.uk/page_id__33_pat-h__0p36p.aspx (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 3: "Jamanak 100 Yaşında", *Anadolü Kültür*: <https://www.anadolukultur.org/34-calismalari-miz/174-jamanak-100-yasinda/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 4: "Narmanlı için şerh karan", *Gazete Duvar*, 21 Ekim 2018: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/10/21/narmanli-icin-serh> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 5: Narmanlı Yurdu ve Unutulan Bir Kiracı, 2013: <http://baronvonplastik.blogspot.com/2013/05/narmanli-yurdu-ve-unutulan-bir-kiraci.html?m=1>, (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 6: Narmanlı Han, *Arkiv*: <https://v3.arkitera.com/v1/gundem/narmanlihan/#Narmanli%C4%B1%20Han%C4%B1%20dan%20apartman%20olur%20mu?> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 7: Ahunbay: "Narmanlı Han Başka Bir Yapıya Dönüştü", *Yapı*, 2017: http://www.yapi.com.tr/haberler/ahunbay-narmanli-han-baska-bir-yapiya-donusmus_161207.html (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 8: "Beyoğlu Kent Savunması'ndan Narmanlı Han Açıklaması", 14 Şubat 2016: <https://xxi.com.tr/i/beyoglu-kent-savunmasindan-narmanli-han-aciklamasi> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 9: "Mühendisler, Mimarlar, Plancılar Mimari Koruma Söyleşisinde Buluştu", *Politeknik Bilim Teknik Kent Emek Söyleşileri 4*, 'Narmanlı Han örneği üzerinden mimari koruma', 5 Ocak 2018: <http://politeknik.org.tr/muhendisler-mimarlar-plancilar-mimari-koruma-soylesisinde-bulusu/> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 10: "2010'un kültür başkentleri Beyoğlu'nda buluşuyor", *Zaman*, 11 Haziran 2010: <https://v3.arkitera.com/h53969-2010un-kultur-baskentleri-beyoglunda-bulusuyor-.html> (Erişim tarihi: 3.6.2022).
- URL 11: "Beyoğlu'nun Simgelerinden Biri Daha Satıldı!", *Yapı*, 21 Ocak 2014: http://www.yapi.com.tr/haberler/beyoglunun-simgelerinden-biri-daha-satildi_116181.html (Erişim tarihi: 4.6.2022).
- URL 12: "Narmanlı Hanı'na Sahip Çıkalım" İmza Kampanyası: <https://v3.arkitera.com/g39-narmanli-han.html?year=&aID=330> (Erişim tarihi: 3.6.2022).

From the Office of the Russian Ambassadors to the Global Tourism Station: Narmanlı Han and Thoughts on Tourism-Cultural Heritage Dilemma

Former offices of the Russian Embassy in Beyoğlu, later known as Narmanlı Han, dates back to 1831. It is one of the oldest buildings of Beyoğlu today, which has survived many disasters such as 1870 fire. Having been used as the offices and residences of the Russian officers, who worked for the embassy for almost a hundred years, it witnessed the bohemian lifestyle of 1940's-1960's in Istanbul, which was cherished by many eminent artists and writers of the Turkish culture scene, such as A. Hamdi Tanpınar and Bedri Rahmi Eyuboglu. When the building's ownership changed in 2014, it went under a thorough transformation process. The decisions proposed by the developers to reconstruct parts of the building and use the complex as a food court was approved by the regional committee for the protection of cultural properties and was implemented in spite of the heavy protests by local groups, such as Beyoğlu Defence and members of Chamber of Architects. The transformation of Narmanlı Han, which gave much hazard to the urban collective memory of the city by erasing the traces of the past narratives, should be regarded a case for the culture led urban regeneration that affects Istanbul's historic areas since early 2000's. This article aims to discuss the close relationship between tourism and culture-led urban regeneration which often causes negative impacts on the built environment, as in the case of Narmanlı Han's transformation.